

Шарҳ: Хоразм ПХҚТМОИ “Табиий ва аниқ фанлар таълими” кафедраси томонидан тақдим қилинган 4 қўйидаги маъруза муаллифи, катта ўқитувчи Мадаминов Бекдурди. Маърузада умумий ўрта таълим мактаблари 1-7 синф ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражасирейтингги тўғрисидаги низом билан боғлиқ фикрлар ўртага ташланади.

**Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражаси
рейтинги тўғрисида низом (4соат)**

1 – 7 синфларда оммавий тарзда жорий этилади

Ўзбекистонда барча жабҳаларда бўлганидек, таълим соҳасини ислоҳ қилиш сиёсати ҳам изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастурининг қабул қилиниши ҳам фикримиз далилидир. Таълим соҳасида ўтказилаётган барча ислохотлар замирида ўқувчиларимизга пухта билим бериш, уларни комил инсон қилиб тарбиялашдек шарафли вазифа ётади. Ўқувчиларнинг фан сирларини мукамал эгаллашлари, қобилиятларини намоён этишлари, ўзлари қизиққан фанлар бўйича ижодий фаолиятларини намоён қилишларида уларнинг таълим тайёргарлик даражасини аниқлашнинг кўп балли рейтинг тизимини жорий этиш долзарб масаладир.

Умумтаълим мактаблари ўқувчилари таълим тайёргарлик даражасини аниқлашнинг кўп балли рейтинг тизими бўйича кенг педагогик жамоатчилик фикр – мулоҳазалари ва таклифларини инобатга олиб, Халқ таълими вазирлигининг 2004 йил 11 октябрдаги «Умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражасини аниқлашнинг рейтинг тизими тўғрисида» ги Низомининг янги таҳрирдаги вариантини тажриба – синовдан ўтказиш ҳақидаги 201 – сонли буйруғи ижроси юзасидан Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва барча вилоятлардан 20 та таянч мактаблари танлаб олиниб, 2 – 6 синфларда тажриба – синов ишлари олиб борилди.

Мазкур тажриба – синов ўтказиладиган мактабларга қўйилган асосий талаблар рейтинг тизимининг янги вариантини апробациядан ўтказиш ва уни янада такомиллаштиришдан иборат эди.

Тажриба – синов майдонларидан олинган хулосаларнинг таҳлиллари шуни кўрсатдики, янги таҳрирдаги Низом билан ишлаш ўқитувчилар учун анча қулайликлар туғдирган бўлса, ўқувчилар учун ҳам тушунарли бўлиб, уларнинг зарур билим ва малакаларини ДТС талаблари асосида ўзлаштиришларига ижобий таъсир кўрсатган.

Жорий йилнинг 12 – 14 май кунлари «Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражасини аниқлашнинг кўп балли рейтинг тизими тўғрисида»ги Низомнинг янги таҳрирдаги варианты тажриба – синов натижаларига бағишланган республика мувофиқлаштирувчи кенгаш йиғилиши ўтказилди. Кенгашда республиканинг барча ҳудудларидан экоперимантатор ўқитувчилар, директор ўринбосарлари ва экспорт гуруҳи аъзолари қатнашиб, тажриба – синов жараёнидаги муаммолар, таклиф – мулоҳазалар таҳлил этибор, фанлар бўйича ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражасини баҳолаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилди.

Тажриба – синов натижалари ва ижодий гуруҳ томонидан берилган хулосалар асосида янги таҳрирдаги рейтинг тизими лойиҳаси ва синф журналининг янги намунасига бир қанча ўзгартиришлар киритилди ҳамда «Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражасини аниқлашнинг кўпбаллилик рейтинг тизими тўғрисида»ги Низом қайта ишланиб, унинг такомиллаштирилган варианты тайёрланди. Низомнинг такомиллаштирилган варианты республика Таълим марказинининг навбатдан ташқари илмий кенгашида кўриб чиқилди (16. 05. 05 йил 4 – 1 сонли қарори) ва маъқулланди. Халқ таълими вазирлигининг 2005 йил 25 майдаги 130 – сонли буйруғи билан тасдиқланди.

Мазкур буйруққа асосан, «Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражасини аниқлашнинг кўпбаллик рейтинг тўғрисида»ги Низомни 2005 – 2006 ўқув йиллидан бошлаб барча умумтаълим мактабларининг 1 – 7 синфларида оммавий тарзда жорий этилиши белгиланди. Шунингдек, ушбу Низом асосида 1 – 4, 5 – 7 синф журналларининг намунавий нусхалари тайёрланиб, барча мактабларда амалиётда қўллашга рухсат этилди.

РЕСПУБЛИКА ТАЪЛИМ МАРКАЗИ

1. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1.1. Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражаси рейтинги «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13 майдаги 203 – сонли қарорининг 7 – бандига асосланган ҳолда киритилади.

1.2. Мазкур Низомда «рейтинг» тушунчаси ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларининг шаклланиши даражасининг кўпбалли назорат қилиш ҳамда уларнинг қобилиятини иктидорини ривожлантиришга қаратилган тизим сифатида белгиланади. Бу тизимнинг оддийдан мукамалликка қараб, босқичма – босқич такомиллаштириб борилиши назарда тутилади.

1.3. Ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражаси рейтинги узликсиз таълим жараёнининг ажралмас қисми бўлиб, у Давлат таълим стандартларига қатъий риоя қилинган ҳолда ишлаб чиқилади. Рейтингнинг амалга оширилишини таъминловчи ва тартибга келтирувчи меъёрий ҳужжатлар Давлат таълим стандартларининг таркибий қисмидир.

1.4. Ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражаси рейтинги Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги Қонун, «Умумий ўрта таълим тўғрисида»ги Низом ва мазкур Низом талабларига мос ҳолда амалга оширилади.

II. РЕЙТИНГНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА АМАЛГА ОШИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ

Ўзбекистон Республикаси умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг таълим тайёргарлиги даражаси рейтинги қуйидаги тамойиллар асосида ташкил этилади ва амага оширилади:

2.1. Республиканинг умумий ўрта таълим муассасаларида ўқитишнинг барча босқичларида ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражасини баҳолашда рейтинг тизимининг бирлиги ва яхлитлиги.

2.2. Назорат турлари ва шакллариининг педагогик ҳамда дидактик ва психологик талабларига мослиги.

2.3. Таълим жараёнининг барча қатнашчилари учун рейтинг тизими ва унинг натижалари тушунарлилиги ва у ҳақда маълумот олиш мумкинлиги.

2.4. Рейтинг натижаларини ҳисоб – китоб қилиш ишларининг оддийлиги, кўп вақт талаб қилмаслиги.

2.5. Давлат таълим стандартларида белгиланган ўқувчилар ўзлаштириши лозим ва зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар асосида ҳар бир фан бўйича мажбурий стандарт назорат ишлари (МСНИ) мажмуалари рейтингининг меъёрий – услубий негизи бўлиб ҳисобланади.

2.6. Ҳар бир мажбурий стандарт назорат ишларида белгиланган билим, кўникма ва малака элементларининг текширилиши «бажарилди» ёки «бажарилмади» кўринишида ифодаланади ва рейтингнинг меъёрий негизи бўлиб ҳисобланади.

Мажбурий стандарт назорат ишининг рейтинг бали унда белгиланган билим, кўникма ва малака элементлари сонидан қатъий назар «беш балл» билан баҳоланади. Яъни, БКМнинг бир бажарилган элементининг беш балдан баҳолаш асосида МСНИ умумий балининг ўртача қиймати чиқарилади (4 – илова).

2.7. Ўқувчининг ҳақиқий рейтинг балининг асосий компонентлари ҳисобланган назорат турлари ҳар бир фан бўйича унинг тайёргарлиги даражасининг кўпбалли баҳолашда ҳолисонали ва таълим самарадорлигининг таҳлил этилишини таъминлайди.

III. МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАР

- Ўқувчилар таълим тайёргарлиги баҳолашда субъектив ёндашувни бартараф этиш ҳамда баҳолашнинг ҳолислиги ва ҳаққонийлигини таъминловчи шарт – шароитлар яратиш.

- Ўқувчиларнинг таълим тайёргарлик даражасини ҳолисона баҳолаш орқали уларнинг билим, кўникма ва малакаларида бўшлиқлар пайдо бўлишининг олдини олиш, уларни аниқлаш ва босқичма – босқич коррекциялаш ,бартараф этишни таъминловчи тизимни яратиш.

- Ўқувчилар томонидан ўзлаштирилиши лозим бўлган, Давлат таълим стандартларида белгиланган БКМлар бўйича ўзлаштириш даражасини, объектив равишда ҳисобга олинишини ташкил этиш. Яъни ўқув фанидан мажбурий билим, кўникма ва малакаларини (БКМ) ўзлаштиришда ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражасини баҳолаш ва Давлат таълим стандартларида назарда тутилган БКМлар сони, сифати ўртасида тўғридан – тўғри мосликни ўрнатиш ҳамда яхлит ҳолда олиш.

- Ўқувчилар таълим тайёргарлигини баҳолашда мажбурий стандарт назорат иш (МСНИ) ларини оралиқ назорат тури сифатида киритиш.

- ДТСлари талабларига мувофиқ ўқувчилар томонидан дастур материалларининг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш.

- Таълим жараёнини имкон қадар индивидуаллаштириш асосида ҳар бир ўқувчининг қобилият ва истеъдодини ривожлантириш.

- Иқтидорли болаларни аниқлаш, уларнинг қизиқиш ва эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда онгли равишда касб – ҳунар танлашга тайёрлашдан иборатдир.

IV. НАЗОРАТ ТУРЛАРИ ВА ШАКЛЛАРИ

4.1. Ўқувчилар таълим тайёргарлиги даражасини баҳолашнинг рейтинг тизими қуйидаги назорат турлари орқали амалга оширилади:

- Оралиқ назорат – ОН
- Жорий назорат – ЖН
- Ижодий фаоллик назорати – ИФН
- Якуний назорат – ЯН

4.2. Оралиқ назорат (ОН) ҳар бир фани бўйича ДТСда кўзда тутилган, ўқувчилар ўзлаштирилиши лозим бўлган асосий билим, кўникма ва малакалар элементлари сон аниқ белгиланган мажбурий стандартли назорат ишлари (МСНИ) орқали амалга оширилади. Ҳар бир мажбурий стандартли назорат иши (МСНИ) ўқувчилар билимларидаги бўшлиқларни аниқлаш ва улар томонидан ўқув фанидаги муайян бўлим ёки мавзулар гуруҳининг мажбурий қисмини ўзлаштиришнинг ҳақиқий даражасини баҳолашни мақсад қилиб олади.

Мажбурий стандарт назорат ишларининг сони ва шакллари оралиқ назоратнинг мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб, ҳар бир фан бўйича таълим жараёнини ташкил этишнинг ўзига хослиги ҳамда ўқувчиларнинг ёш ва психологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бўлгиланади. МСНИлар сони дастур талабидан фаннинг ўқитилиш мазмунидан, келиб чиққан ҳолда белгиланади, МСНИлар республика Таълим маркази ҳузурида ташкил этилган ижодий гуруҳ томонидан тайёрланади.

4.3. Жорий назорат (ЖН) оралиқ назоратлар орасида ўтказиладиган кунлик сўров бўлиб, у ўқувчиларнинг билимларидаги бўшлиқлар пайдо бўлишининг олдини олиш, ўқув фаоллигини ошириш мақсадида амалга оширилади.

Бундан ташқари, МСНИлар оралиғида анъанавий шаклларида ўтказиладиган кунлик назорат таълимий характерга эга бўлиб, ўқувчиларда шаклланаётган билим, кўникма ва малакаларини коррокциялаш, мустаҳкамлаш, нутқ, хотира ҳамда мустақил фикирлашларини ривожлантириш, уларнинг потенциал имкониятларини рўёбга чиқариш

мақсадида ўтказилади. Ўқитувчи ҳар бир ўқувчининг МСНИлар оралиғи жорий назоратдан ўтишини таъминлашга масъулдир.

4.4. Ижодий фаоллик назорати (ИФН) рейтинг доирасида барча ўқувчилар учун мажбурий бўлмаган, ижодий ишларнинг ихтиёрий бажарилиши орқали уларнинг истак ва хоҳишларига кўра ташкил этилади.

- Ижодий топшириқ ва ишларнинг шакиллари ўқитувчи томонидан белгиланади ва анъанавий (олимпиадалар, кўрик-танловлар, спор мусобақалари, реферат ҳимояси, маъруза, модель ва макетлар яшаш, мавзуй бошқотирмалар тузиш, ижодий- абадий ишлар, бадий ва техник ижодкорлик ва бошқалар) ёки ноанъанавий (муайян мавзу бўйича илмий иш, кўргазмалар куруллар ва асбоб-ускуналар, ўқув-видеофильмлар яратиш ва бошқалар) бўлиши мумкин. ИФН ҳар чоракда бир марта ўтказилиб, ундан ўқувчиларнинг ижодий ишлари чорак охирида тақдимот сифатида баҳоланади.

4.5. Якуний назорат умумий ўрта таълим мактабларида таълимнинг тўлиқ курси тугагандан сўнг Давлат аттестацияси шаклида амалга оширилади.

- Назоратнинг ушбу тури ўқувчиларнинг бутун ўқув курси давомида эришган таълим тайёргарлиги даражаси рейтингининг ҳаққонийлигини, унинг умумий ўрта таълим Давлат стандарти талабларига мослигини аниқлаш мақсадида ўтказилади.

- Якуний назоратнинг мазмуни ва уни ўтказиш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг меъёрий ҳужжатлари ҳамда улар асосида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги қарор ва буйруқлари асосида белгиланади.

V. РЕЙТИНГ ТИЗИМИДА ЎҚУВЧИЛАР БИЛИМИНИ БАҲОЛАШ ТАРТИБИ

5.1. Мажбурий стандартли назорат ишини (МСНИ) баҳолашда текшириладиган билим, кўникма ва малака, элементларининг ҳар бир уларнинг сонидан қатъий назар 5 балл билан баҳоланади. Бажарилган БКМ элементларининг баллар йиғиндиси МСНИдаги элементлар сонига бўлиниб, ўртача қиймати чиқарилади ва яхлитланади. Ушбу яхлитланган балл назорат ишининг ҳақиқий бали ҳисобланади.

5.2. Ҳар бир ўқув фани бўйича чораклик стандарт рейтинг бали (ЧСРБ) чорак (қрим йиллик)да ўтказилиши кўзда тутилган. Барча мажбурий стандартли назорат ишларининг (МСНИ) йиғиндиси сифатида аниқланади.

5.3. Ҳар бир мажбурий стандарт назорат ишини бажарганлиги учун ўқувчига назорат ишининг ҳақиқий бали (НИХБ) қўйилади.

Мазкур балл ўқувчи томонидан ўзлаштирилган билим, кўникма ва малака элементларининг ҳақиқий сони ва сифатини ифодалайди.

5.4. Чрак (ярим йиллик) якунида ўқувчининг мажбурий стандарт назорат ишларининг бажарганлиги учун олган ҳақиқий баллари жамланади. Ушбу йиғинда ўқувчининг ҳақиқий чораклик балининг компонентларидан биридир ва чорак давомида ўзлаштирилиши кўзда тутилган билим, кўникма ва малакалар сони ва сифатини ифодалайди.

5.5. Бажарилган БКМларни тўлдириш мақсадида тўлдирувчи сўров ўтказилади ва ўқувчига «Тўлдирувчи балл» (ТБ) қўйилади.

Ҳар бир алоҳида назорат иши учун қўйиладиган тўлдирувчи балл (ТБ) назорат ишининг стандарт балл (НИСБ) ва уни бажаришда ўқувчи томонидан олган ҳақиқий бали (НИХБ) нинг тафовутидан ошмаслиги лозим.

Чорак якунида ўқувчининг олган барча тўлдирувчи баллари (ТБ) жамланади. Тўлдирувчи балларнинг мазкур йиғиндиси ўқувчининг чораклик рейтинг балининг иккинчи асосий компоненти ҳисобланади ва чорак давомида ўқув фани бўйича ўеказилган барча мажбурий стандартли назорат ишларида унинг билим, кўникма ва малакаларидаги ўзлаштирилмаган бўшлиқлар миқдорини ифодалайди.

5.6. Умумий баллар йиғиндиси, мажбурий стандарт назорат ишларини бажаргандан сўнг тўлдирувчи сўров пайтида анақланган камчиликлар коплангандан кейин ўқувчининг чорак давомида ўзлаштирилган билим, кўникма ва малака элементларининг ҳақиқий сони ва сифатини ифодалайди.

5.7. Ўқувчининг ҳақиқий чораклик рейтинг балининг навбатдаги компоненти унинг жорий назорат жараёнида турли шаклдаги топшириқларни бажариш орқали йиққан балларидир.

5.8. Жорий назорат шаклининг мақсад ва вазифасидан келиб чиққан ҳолда ўқувчига ҳар бир бажарган топшириқ натижаларига кўра, 5 баллгача қўйилади.

5.9. Жорий назорат бали ўқувчиларнинг ўқув материалларини ўзлаштириш даражасини баҳолаш учун хизмат қилади, дарслардаги шахсий таълим фаоллиги учун шароитни таъминлайди.

5.10. Тўла бажарилган ижодий иш учун ўқувчи 5 балл, камчиликлар бўлса, 4 балл билан баҳоланади.

5.11. Ўқувчининг чоракли ҳақиқий рейтинг бали (ЧХРБ) қуйидаги тартибда ҳисобланади:

Чораклик ҳақиқий рейтинг бали мажбурий стандарт назорат ишлари (МСНИ)да ва тўлдиручи балл (ТБ)да ўқувчининг олган ҳақиқий баллари йиғиндисига ва жорий назорат балларининг ўртача яхлитланган қиймати ҳамда ижодий фаолият бали қўшилиб, ўтказилган назоратлар сони бўлинади. (Назоратлар сони МСНИлар сони, битта ЖН ва битта ИФН йиғиндисидан иборат.)

Изоҳ: чоракли жорий назорат балини чиқаришда ўқувчининг чорак давомида олган жорий назорат баллари қўшилиб, ўртача қиймати чиқарилади ва яхлитланади.

5.12. Ўқувчининг йиллик ҳақиқий рейтинг бали (ЙХРБ) муайян ўқув фани бўйича чоракли (ярим йиллик) рейтинг балларининг ўртача сифатида фниқланади.

VI. ЎҚУВЧИЛАРНИ СИНФДАН – СИНФГА КЎЧИРИШ ВА ЎРТА МАХСУС, КАСБ – ХУНАР ТАЪЛИМИ ЎҚУВ МУАССАСАЛАРИГА ЙЎНАЛТИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАРТИБИ

6.1. Ўқувчиларини синфдан – синфга кўчиришда «Ўзбекистон Республикаси умумий ўрта таълим тўғрисида»ги Низомнинг 4.4 – бандига мувофиқ, йиллик рейтинг аниқланади ва қайд этилган ҳужжатнинг 4.6 – бандига мувофиқ, ўқувчини синфдан – синфга кўчириш ҳақида қарор қабул қилинади.

6.2. Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълим тўғрисидаги Низом (4.7 - банди)га асосан, Давлат аттестацияси натижаларига кўра, мактаб битирувчиларига, якуний аттестациянинг натижалари ва ҳар бир ўқитилган таълим фани бўйича йиллик ҳақиқий рейтинг балл (ЙХРБ)дан чиқарилган ўртача балл яхлитланган ҳолда Давлат намунасидаги шаҳодатнома (аттестат)га қўйилади.

6.3. «Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълим тўғрисида»ги Низом 5.5 – бандига асосан битирувчига шаҳодатнома билан бир вақтнинг ўзида таълим олишнинг академик лицей ёки касб – ҳунар коллежида давом эттириш тўғрисидаги тавсиянома топширилади.

Мазкур тавсиянома ўқув рейтинг таҳлилининг натижаларини ҳисобга олган ҳолда тайёрланади.

VII. РЕЙТИНГ ТИЗИМИНИНГ МЕЪЁРИЙ ВА УСЛУБИЙ ҚЎЛЛАНМАЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАНИШИ

7.1. Мазкур Низом билан бир вақтда рейтингнинг меъёрий базасини қуйидагилар ташкил қилади:

- Таълим тўғрисидаги ҳужжат намуналарини тасдиқлаш, умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг якуний Давлат аттестациясини ташкил қилиш ва ўтказиш ҳақидаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва улар асосида Халқ таълими вазирлиги томонидан қабул қилинган буйруқлар;

- Қатъий назоратдаги ҳисобот ҳужжатлар намуналарини ва мажбурий стандарт ишларимажмуаларини тасдиқлаш ёки мазмунини янгилаш тўғрисидаги Халқ таълим вазирлигининг қарорлари;

- Таълим бошқаруви ваколатли органларининг йиллик назоратни ўтказиш ҳақидаги буйруқ ва қарорлари.

7.2. Рейтинг услубий қўлланмалар таъминотини қуйидагилар ташкил қилади:

- Ўзбекистон Республикаси Халқ таълим вазирлиги буюртмаси фсшсида ишлаб чиқилган мажбурий стандарт назорат ишлари (МСНИ)нинг мажмуалари;
- Рейтинг тизимида назоратнинг алоҳида турлари ва шакиллари ташкил этиш ҳақидаги услубий йўриқномалари;
- Қатъий назоратдаги мактаб ҳужжатларининг юритилиши ва ўқувчиларнинг таълим тўғрисидаги ҳужжатлари тўлдирилиши ҳақидаги услубий тавсиянома ва йўриқномалар;
- Рейтинг тизимида асосланган мактабнинг ички назоратни ташкил қилиш ва унинг натижалари таҳлилини амалга ошириш ҳақидаги услубий тавсиянома ва йўриқномалар;
- Алоҳида иш турларининг бажарилиши ҳақидаги ўқувчилар учун йўриқномалар.

VII. ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИ ҚАТНАШЧИЛАРИНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ

8.1. Ўқитувчи ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги даражасини баҳолаш бўйича ўз иш фаолиятида мазкур Низом ва айрим назорат турларини амалга ошириш ҳақидаги услубий тавсиянома ва йўриқномаларга амал қилади.

8.2. Ўқитувчининг вазифаларига қуйидагилар киради:

- МСНИларнинг мазмуни, ўтказиш тартиби ва вақти тўғрисида ўқувчилар ва уларнинг ота – оналарини олдиндан хабардор қилиш;
- Мажбурий стандарт назорат иши МСНИларини услубий тавсиянома ва йўриқномалар талаблари асосида ўтказиш;
- Ўқувчилар билим, кўникма ва малакаларидаги бўшлиқларни тўлдириш учун тўлдирувчи сўровларини ташкил қилиш;
- Ҳар бир назорат турини амалга оширишда барча ўқувчиларга таълим фаоллигини ва тўплаган билимларини рўёбга чиқариш учун тенг шароит яратиб бериш;
- Ўқувчилар ишини, шу жумладан, уларнинг иш дафтарларини ўз вақтида текшириш;
- Ўқувчиларнинг барча турдаги ишларини текширишда уларнинг ҳақиқий билим, малака ва кўникмаларини аниқ ва ҳолисона ҳисобга олиш ҳамда назорат натижаларини ўз вақтида синф журналида акс эттириш;
- Истуъдодли болаларни танлаш ва ўқитиш, ижодий қобилиятларини ривожлантириш ва касбни тўғри танлашни шакллантириш учун мақсадга йўналтирувчи ишларни амалга ошириш.

8.3. Ўқитувчининг ҳуқуқлари:

- Текширув ишининг ҳажми, мураккаблик даражаси ҳамда унда қамраб олинган ва текширишга мўлжалланган билим, кўникма ва малака элементлари бўйича республика Таълим маркази томонидан тасдиқланган МСНИга ижодий ёндашган ҳолда Давлат таълим стандартлари асосида қисман ўзгартиришлар киритиш мумкин;
- Ҳар бир ўқувчининг билим, кўникма ва малакаларида аниқланган камчиликларни тўлдириш мақсадида тўлдирувчи сўровларнинг мазмун ва мақсадига мувофиқ педагогик оптимал шакллари танлаш;
- Ҳар бир мажбурий стандарт назорат иши (МСНИ)дан кейин тўлдирувчи сўловни ўтказиш оптимал муддатини белгилаш;
- Ўқувчиларга ижодий ишларнинг рўйхати, шакли ва мазмунини тавсия қилиш;
- Ўқувчиларнинг таълим тайёргарлиги рейтинги ва ўқиш жараёнининг ўзлаштирилиши ҳақида мактаб педагогик кенгашда кўриб чиқиш учун асосланган таклифлар киритиш.

8.4. Ўқув мажбуриятлари:

- Мазкур фандан МСНИлар мажмуасига киритилган ҳар бир мажбурий стандарт назорат ишини бегиланган вақтда бажариш;

- Амалда мажбурий стандарт назорат иши узрли сабабларга кўра қолдирилса, ўқувчида мазкур ишни индивидуал тарзда бажариш ва у ўқитувчи томонидан текширилгандан сўнг тўлдирувчи сўловдан ўтиш ҳуқуқлари сақланади;

- Агар мажбурий стандарт назорат иши узрсиз сабабларга кўра қолдирилса, ўқувчидан мазкур ишни фақат индивидуал тарзда бажариш ҳуқуқи сақланади ва унинг натижалари тўлдирувчи баллар ҳисобидан қўйилади;

- Тўлдиручи сўров топшириқларини белгиланган вақтда бажариш;
- Бажарилиши ёзма равишда мўлжалланган фанлардан мажбурий стандарт назорат ишлар ва тўлдирувчи сўровлар топшириқлари учун махсус дафтарларни юритиш.

8.5. Ўқувчи қуйаги ҳуқуқларга эга:

- Барча назорат турларининг мазмуни, тартиби, ўтказиш вақтидан хабардор бўлиши;

- Дарсларда ўзининг таълим фаоллигини жорий назорат даврида амалга ошириш;
- Мажбурий стандарт назорат ишлари таркибига кирмаган, ўқитувчи томонидан таклиф этилган ижодкорлик ишларини танлаб олиш ва ихтиёрий равишда бажариш;
- Кўрсатилган билим кўникма ва малакаларига мувофиқ ижодий, жорий ва оралик баллар олиш.

8.6. Ўқувчиларнинг ота – оналари ва уларнинг ўрнини босувчи шахсларнинг мажбурият ва ҳуқуқлари:

- Ўқувчи кундалигини ўз вақтида тўлдирилишини назорат қилиш;
- Ўқувчилар барча «назоратлари»га тайёрланиши учун керакли шароитларни яратиб бериш;

- Ўқувчини умумий ўрта таълимдан кейинги ўрта махсус, касб – ҳунар таълими йўналишини ихтиёрий танлашга тайёрлаш;

- Рейтинг мазмуни, бажариш тартиби ва натижалари ҳақида мунтазам ва тўлиқ маълумот олиш;

- Ўқувчининг таълим тайёргарлиги жараёнини такомиллаштириш ва унинг йўналишини ўзгартириш (коррекциялаш) масалалари бўйича педагогик жиҳатдан асосланган тавсия ва маслаҳатлар олиш;

- Ўқувчининг чораклик (ярим йиллик) рейтинг балини мазкур фандан стандарт даражасига етказиш мақсадида унинг таълим тайёргарлиги даражаси устида индивидуал текширув назорати ўтказишни мактаб маъмуриятидан илтимос қилиш.